

JAZYKOVÁ POLITIKA EÚ 1

Petra Jesenská
KAA FHV UMB

Napriek mnohým deklaratívnym vyhláseniam, uzneseniam a komuniké sa ukazuje, že v Únii koncepcia jednotnej jazykovej politiky absentuje, pričom členské štáty sa otázke ochrany jazyka venujú s ohľadom na národné jazyky jednotlivých členských krajín, ktoré by však v čo najkratšom časovom horizonte uvítali spoločnú európsku koncepciu. Zatiaľ sa ukazuje, že Únia presadzuje model živelnosti, respektíve živelnej multilingválnosti, ktorej pravidlá nie sú presne vymedzené. Európa si môže vybrať z niekoľkých možností, z ktorých ani jedna nie je jediná správna a dokonalá a už vôbec nie spravodlivá voči ostatným. Možných riešení je hneď niekoľko: multilingválnosť, ktorá je náročná finančne, priestorovo i na ľudské zdroje a pre malé jazyky je viac-menej likvidačná; monolingválnosť, bilingválnosť alebo v súčasnosti realizovaná trilingválnosť, ktorá je k ostatným jazykom nespravodlivá rovnako ako multilingválnosť k malým jazykom; používanie jedného neutrálneho (umelého) jazyka (napr. esperanta), ktorá je však rovnako sporná ako predchádzajúce návrhy; a napokon prenechanie jazykov svojmu osudu a dovoliť situácii, aby sa samoregulovala, čo však môže mať pre krajiny Únie nedežierne následky.

Jazyková prax európskych štátov je rôzna. V jazykovo homogénnych krajinách, kde sa vzácné kryjú štátne hranice s etnickými a jazykovými (Krupa – Genzor, 1996), je situácia jednoduchá (prípád Portugalska). V bilingválnej krajine, akou je napríklad Fínsko, sa rovnocenne používa fínčina aj švédčina. Trilingválne Belgicko uznáva ako úradné jazyky francúzštinu, nemčinu a holandčinu. Nielen jazykové napätie panuje medzi Flámami a Valónmi a jazykovú hranicu medzi nimi upravuje zákon. Kultivovanie jazyka prostredníctvom iných ako legislatívnych opatrení je súčasťou jazykovej politiky v Nemecku, Francúzsku či Veľkej Británii, kde vychádzajú slovníky a príručky o správnom používaní jazyka. Regulácia jazyka má napríklad vo

Francúzsku a Španielsku dlhú tradíciu. Španielska ústava určuje kastíľčinu (španielčinu) ako oficiálny štátny jazyk a ten sa vyučuje na všetkých školách, hoci v autonómnych oblastiach používa minorita svoj jazyk. Podľa francúzskej ústavy sú všetci občania Francúzi a francúzština je jediným oficiálnym jazykom štátu na úkor bretónčiny, provensalčiny a baskičtiny. Vo Francúzsku platí Toubonov jazykový zákon z roku 1944, určujúci sankcie pri prehreškoch voči jazyku. V roku 1975 prijalo Francúzsko zákon na ochranu pred cudzími (rozumej anglofónnymi) vplyvmi. Zákony vo Francúzsku, podobne ako v Grécku, vo všeobecnosti ignorujú existenciu národnostných menšín na svojom území. V roku 1995 sa v Holandsku upravili pravidlá týkajúce sa používania holandského a frízskeho jazyka v štátnej správe. V provincii Friesland sa garantuje väčšia váha frízskemu jazyku s ohľadom na holandčinu. V zjednotenom Nemecku platí pre používanie minoritného jazyka v úradnom styku určitá výnimka pre Lužických Srbov. Osobitné pravidlá platia v krajinách s väčším počtom úradných jazykov (Belgicko, Fínsko, Švajčiarsko), najmä krajiny Belgicko a Švajčiarsko sú atypické, pretože to nie sú krajiny s národnými menšinami, ale viacnárrodné štáty.

Z nasledovného stručného porovnania vyplýva, že Slovensko sa rozsahom starostlivosti o ochranu štátneho jazyka i menšinových jazykov nevyčleňuje spomedzi ostatných krajín Únie. Na jazykovo zmiešaných územiach platí najnižšie ohraničenie podielu minority na lokálnej úrovni: vo Fínsku je to 8 %, v Taliansku 15 %, na Slovensku 20 %, v Rakúsku 25 %, v Chorvátsku 50 %¹.

Starostlivosť o jazyk je dôležitá v krajinách Škandinávie (Švédsko, Nórsko a Dánsko), kde fungujú inštitúcie s dlhoročnou tradíciou, tzv. jazykové rady, spracovávajúce rady a ponaučenia o jazyku pri ministerstve kultúry.

¹ Údaje zo stránky MK SR <http://www.culture.gov.sk/main/index.php3?id=364>

Jazykové plánovanie hrá relevantnú rolu v Nórsku, Belgicku a Fínsku. Vo Veľkej Británii je silná súvislosť medzi ovládaním štandardnej formy jazyka² a spoločenským rozvrstvením.

Litovský parlament schválil 31. januára 1995 zákon o štátnom jazyku. 1. apríla 1995 vstúpil do platnosti jazykový zákon v Estónsku, ktorý bol v novembri 2001 zrušený, pretože jeho znenie blokovalo vstup tejto pobaltskej krajiny do euroatlantických štruktúr. Anulovaná zákonná norma požadovala od uchádzačov do zamestnania v štátnej správe ovládanie a používanie estónčiny. Estónčina zostáva pracovným jazykom parlamentu, ako to stanovuje odhlasovaný zákon.

7. októbra 1999 schválil poľský sejm zákon o poľskom jazyku, podľa ktorého sú povinní všetci občania vo verejnom živote (orgány štátnej moci, inštitúcie, organizácie atď.) chrániť poľský jazyk. Poľský jazykový zákon stanovuje sankcie v prípade jeho porušenia. 1. septembra 2000 začal v Lotyšsku platiť zákon o používaní lotyšského jazyka. V Čechách a Maďarsku sa o jazykových zákonoch živo diskutuje, ale zákon na ochranu a kultivovanie jazyka v týchto krajinách absentuje.

Počet európskych jazykov tvorí len viac ako 1 % z celkového počtu všetkých jazykov na svete, čo je zrnko v mori jazykov. Pred 1. májom 2004 vytváralo 11 jazykov 110 možných jazykových kombinácií pre preklad a tlmočenie. Po tomto dátume je počet jazykových kombinácií takmer štvornásobný. Je ich 420 a Únia uvažuje o ďalšom rozširovaní smerom na východ. Z uvedených čísel vyplýva, že jazykové spory sú súčasťou genetickej výbavy euroregiónu, ktorý sa pri svojom vzniku primárne zameral na otázky ekonomické a zanedbal problematiku jazykov. Pri vzniku spoločenstva západoeurópskych krajín v druhej polovici päťdesiatych rokov dvadsiateho storočia nemohol nikto predpokladať, že integrácia získa v krátkom čase takú dynamiku a rozsah. Rovnako nemohol nikto predpokladať pád Berlínskeho múru a s ním celého Ostbloku, krajiny ktorého prejavili záujem stať sa súčasťou Európy nielen *de facto*, ale aj *de iure*.

² Angličtina nepozná pojem spisovnosti, respektíve nespisovnosti. Pracuje s pojмами štandardná forma, neštandardná forma, resp. subštandardná forma.

V súčasnosti sa Únia veľmi spolieha na vyučovanie cudzích jazykov v národných štátoch a jej cieľom je, aby euroobčania okrem materinského jazyka ovládali dva jazyky Únie, teda aby podľa Bielej knihy EÚ o školstve a profesionálnom vzdelávaní z roku 1995 ovládali celkom tri jazyky. Európska komisia (ďalej len Komisia) finančne podporuje nové aktivity na zvyšovanie povedomia o štúdiu jazykov, snaží sa motivovať občanov učiť sa cudzie jazyky prostredníctvom nových projektov, údajne zlepšuje prístup občanov k možnostiam na ich štúdium a šíri informácie o najefektívnejších metódach výučby jazykov prostredníctvom najsofistikovanejších technológií. Komisia verí, že najmä vďaka Európskemu roku jazykov, ktorý v roku 2001 zorganizovala Európska komisia a Rada Európy, je o štúdium jazykov väčší záujem ako kedykoľvek predtým. Odvtedy sa každý rok 26. septembra koná Európsky deň jazykov. Má Európanom pomôcť doceniť význam štúdia jazykov, oboznámiť ich s jazykmi, ktorými sa v Európe hovorí, a podporovať celoživotné vzdelávanie v oblasti štúdia jazykov. Prostredníctvom stoviek podujatí v celej Európe sa možno každý rok v rámci tejto akcie oboznámiť s rôznymi kreatívnymi metódami štúdia jazykov. V roku 2003 sa Komisia vo svojom akčnom pláne zaviazala uskutočniť 45 nových iniciatív, ktorými chce stimulovať vnútroštátne, regionálne a miestne orgány, aby sa k nej pridali v úsilí o „radikálnu zmenu v oblasti podpory štúdia jazykov a jazykovej rôznorodosti“³. Činnosti programov vzdelávania a odbornej prípravy, v rámci ktorých sa podporuje mobilita a nadnárodné partnerstvá, by mali motivovať občanov k štúdiu jazykov. Kultúrne programy Únie okrem toho propagujú jazykovú a kultúrnu diverzifikáciu. Program Media financuje dabovanie a titulkovanie filmov pre kiná a televíziu.

1. februára 2006 schválila Európska komisia Bielu knihu o európskej komunikačnej politike, ktorá sa má stať výzvou na vytvorenie základov komunikačnej politiky v Únii. Od takejto knihy by sa očakávala jednotná koncepcia jazykovej politiky, ale táto sa v uvedenom materiáli nerieši. Biela kniha vychádza z uverejneného

³ <http://europa.eu/languages/sk/chapter/19>

súboru opatrení akčného plánu Komisie o komunikácii prijatého v júli 2005, pomocou ktorého by Komisia začala reformu svojich vlastných komunikačných činností s cieľom priblížiť sa občanom v členských krajinách. V Bielej knihe sa navrhuje päť oblastí, v ktorých by sa mal prijať spoločný postup: vymedzenie spoločných zásad komunikačných činností zameraných na európske otázky, splnomocnenie občanov, práca s médiami a novými technológiami, pochopenie verejnej mienky a partnerská spolupráca v týchto oblastiach. Konzultačné a pripomienkové obdobie k tejto knihe bude trvať šesť mesiacov. Po skončení tohto obdobia poskytne Komisia spätnú väzbu a vypracuje v spolupráci so zainteresovanými stranami konkrétne akčné plány pre každú pracovnú oblasť. Európski občania a zainteresované strany boli vyzvaní, aby reagovali prostredníctvom viacjazyčnej internetovej stránky vytvorenej osobitne na tento účel.

To však bude problém, pretože Únia dodnes nedokázala definovať pojem európanstva a spoločných hodnôt Únie, za aké sa považujú židovsko-kresťanské náboženské piliere, grécko-rímska kultúra a niekoľko historických priesečníkov, od ktorých sa oddelila pred niekoľkými desaťročiami v snahe poskytnúť imigrantom tolerantný model multikultúrnej spoločnosti. Bolo by chybou vytvoriť z Únie nedobytnú pevnosť a nechať inakosť stáť pred jej bránami. Na druhom konci pomyselnéj osi je iný extrém – tzv. taviaci kotol, v ktorom sa všetky kultúry, jazyky a etniká zmiešajú a asimilujú, čím roztavia svoju národnoidentifikačnú diverzitu v kotli iných roztavených kultúr, etník a jazykov. Multikultúrna spoločnosť predpokladá toleranciu a otvorenosť voči všetkým európskym kultúram, ktorých súčasťou sú aj neeurópske etniká, náboženstvá a kultúry prispievajúce k diverzite spoločnosti, ale zároveň sa v mnohých prípadoch neintegrovali do spoločnosti, ktorú neustále vnímajú ako cudziu a nepriateľskú. Na jednej strane stojí propaganda vízie Únie o nekonfliktnej, tolerantnej a chápacej multikultúrnej spoločnosti a na druhej strane je realita arabskej, moslimskej a africkej populácie v západnej časti Únie so svojimi getami, nedostatočným vzdelaním a následným nedostatkom pracovných príležitostí, čo, pochopiteľne, prehľbuje frustráciu tejto

časti obyvateľov. Samotná majoritná spoločnosť, tváriac sa v prieskumoch verejnej mienky akokoľvek tolerantne, vytláča týchto ľudí na perifériu veľkomiest s horšími edukačnými, pracovnými a ubytovacími možnosťami. Toto všetko prispieva k ich odporu voči majoritnej „európskej“⁴ spoločnosti.

Summary

The article is the first part of the article called Language Policy in the EU 1, 2. The author introduces the language models in different member states of the EU with regard to the language laws valid in the countries.

Kľúčové slová

Jazykovo homogénne krajiny, jazykové plánovanie, monolingválnosť, bilingválnosť, trilingválnosť, multilingválnosť.

Zoznam bibliografických odkazov

<http://europa.eu/languages/sk/chapter/19>

<http://www.culture.gov.sk/main/index.php3?ida=364>

KRUPA, Viktor – GENZOR, Jozef. 1996. *Jazyky v priestore a čase*. Bratislava : Veda, SAV, 1996. ISBN 80-224-0459

⁴ Výraz sme nechali v úvodzovkách, pretože nedokážeme presne definovať pojem európanstva a chceli sme sa vyhnúť vágnym formuláciám.